

Mongollara rahmet okadan osmanly paşasy: Guýujy Myrat Legendasy

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Mongollara rahmet okadan osmanly paşasy: Guýujy Myrat legendasy
MONGOLLARA RAHMET OKADAN OSMANLY PAŞASY: GUÝUJY MYRAT LEGENDASY

Osmanlynyň iň rehim-şepagatsyz paşasy Guýujy Myrat weziri-agzam (baş wezir) bolanda, Anadoly, Şam, Halap we töwerekleri gozgalaňçylaryň elindedi. Myrat paşa müňlerçe adamy gylyçdan geçirip, kellelerini-de guýulara atyp, Anadoly-da territorial bitewiligi we howpsuzlygy täzeden ýola goýupdy

Osmanly döwletiniň ady dürli hili gep-gürrüňler bilen doly paşalarynyň başyny megerem Guýujy Myrat çekýän bolsa gerek.

Guýujy Myrat paşanyň haçan doglandygy belli däl: baş

wezirlikde wagty «Men togsan ýaşan piri-panydyryn (ötegçidirin)» diýen sözlerine seredip, onuň doglan ýyly boýunça käbir çaklamalary öňe sürüp bolýar.

Ýaşynyň mazaly ötüşendigine garamazdan, döwlet apparatynda ýokary wezipeleri eýeländigini üçin oňa «Goja Myrat paşa» hem diýlipdir.

Goja-Guýujy Myrat paşanyň aradan çykan wagty bolsa 1611-nji ýylyň 5-nji awgusty diýlip, çeşmelerde habar berilýär.

Käbir çeşmelerde aslynyň bosniýalydygy aýdylýanam bolsa, «hyrwadyýn-nesil we rумыýul-asyl» diýlişinden çen tutup, Horwatiýadan gelendigini çaklaýarlar.

Ýanyçarlar merkezinde uruşda ýesir düşüp gelipdirmi ýa bolmasa adaty döwşürme sistemasynyň düzgünleriniň çäginde ýetişdirilenmi... bilýän ýok.

Käbir çeşmelerde kakasynyň adynyň Abdyrahman diýip geçmegi, aslynyň bosniýalydygyna ýorulýar.

Guýujy Myrat paşa

Köşk tälimini sipahi (pyýadalara serenjam berýän atly-ýaragly esger) çininde tamamlan Myrat paşa Müsüre ugradylýar.

Ol bu ýerde kethudalyk wezipesinde işleýär we begzadalaryň hormatyny gazanyp bilen işgär hökmünde tanalýar.

Müsürden gelensoň Stambulda Çerkez agalygy wezipesine bellenen paşa Ýemende ýüze çykan gozgalaňlaryň basylyp ýatyrylmagy üçin 1569-njy ýylda Sinan paşanyň birliklerine goşulýar.

Bir ýyldan soň Müsüriň haj emiri wezipesine bellenyär. Müsürde gazanan üstünlükleriniň zyndan Ýemen beglerbegi wezipesine bellenyär.

Müsürde birnäçe wezipe de işländen soň az wagtlygam bolsa Trablus-Şam beglerbeglige bellenyär, emma wezipesine gelmänkä Stambulda tussag astyna alnyp, zyndana salynýar.

Tussag edmeginiň aňyrsyndaky sebäp hökmünde bolsa, Emir Aly atly birini öldürip, baýlygyny öz hasabyna geçirmegi görkezilipdir.

Myrat paşa ýöňkelýän aýyplary boýun almandyr. Ahyrynda Garahusar-Şarky sanjakbegligine (prowinsiýasyna) bellemegi onuň aklanandygyny görkezýär.

Ferhat paşanyň başlan Şark ýörişi Myrat paşa üçin öwrülişik sepgidi bolýar. Bu ýöriş bilen birlikde 1583-nji ýylda Garaman beglerbegi wezipesine bellemegi ýyldyzynyň täzedan ýalkym saçmagyna getiripdir.

Myrat paşa heniz wezipesini kabul edip almanka Dulkadyr beglerbegligine bellemegi ol hakyndaky gep-gürrüňleriň dowam edendigini görkezýär.

Ferhat paşa bilen gatnaşan uruşlaryndan soň 1584-nji ýylda Myrat paşa Halap beglerbegligine bellenipdir.

Türk-Eýran uruşlary

Myrat paşa Eýran bilen 1585-nji ýylyň 25-nji oktýabrynda bolan uly uruşda Osmanlynyň ýeňilmegi bilen ýesir düşýär. Taryhyň oýnuna seretseňizläň, Guýujy Myrat paşa eýran goşunyndan gaçyp barýarka, büdräp suwly guýa düşmegi netijesinde ele düşýär.

Myrat paşa ýesirligini şeýle gürrüň beripdir:

Ajamlylar bizi ýesir alanda, ýesirler Şa Ysmaýyla gowşurylýardy. Ol ýesirleriň käbirini öldürmegini, käbirleriniň serhet zastawalaryna, käbirleriniň bolsa zyndana ugradylmagyny buýurýardy. Sarygym kellämden zyňlyp gidipdi we eşiklerim (beglerbegidigini görkezýän eşikleri) üstümde dälidi.

Diňlenme gezegim gelip ýetende: «Sen kim bolarsyň, esger? Çiniň näme?» diýip sorady. Men «Sipahi bolarmen, gapy garawullaryndan» diýip jogap berdim. Ol maňa: «Ýalan sözlediň, sen hanlar hany bolmaly (eýranlylarda paşalara, ýagny harby serkerdelere han diýlipdir)» diýdi.

Ol meni geýen serwalimden (şalwar, ýagny don) tanady, çünki ol atlazdandy. Soňra maňa görkezme berdi we adamlarym bilen bile zyndana ýollady.

Men türmedekäm «eger halas bolsam, Haremeýni-Şerifefndäki» garyp-gasarlara on müň altyn sadaka bererin» diýip, öz ýanyndan niýet etdim».

Myrat paşanyň ýesir düşen guýusy

1590-njy ýyla çenli ýesirlikde bolan Myrat paşa ýaraşyk şertnamasynyň baglaşylmagy bilen Stambula gaýdyp gelmegi başarypdyr.

Myrat paşa ýesirlikden soň Kiprde (iki gezek), Trablus-Şamda, Diýarbakirde, Şamda, Rumelide beglerbegi wezipelerinde işläpdir we has soňra wezir wezipesine bellenenipdir.

Myrat paşanyň syýasy karýerasyndaky iň esasy üstünlikleriň biri 1606-njy ýylda gol çekilen Žitwatorok şertnamasydyr.

Paşanyň bu üstünligidinden soň weziri-agzam wezipesiniň gapysy açylypdyr.

• Myrat paşa we jelaly gozgalaňlary

Jelaly gozgalaňlary meşhur pitneçileriň başyny çekýän Şeýh Jelalynyň adyndan ruhlanylýan, oba ýerlerinde dörän gozgalaňlarynyň umumylykda atlandyrylyşydyr.

Bu gozgalaňlar wagtal-wagtal yktykatlaýyn we häsiýetleýin ugra gönükse-de, köplenç ýagdaýda ykdysady krizislerden we döwlet dolandyryşynda bolýan adalatsyzlyklardan gözbaş alýardy.

Guýujy Myrat paşa wezirlige bellende iň uly gozgalaňy turzan jelalylaryň başynda kürt taýpasyndan bolan Janbolatogly Aly bardy.

Birnäçe begligi basyp alan Janbolatogly Aly osmanly agalygyna uly howp abandyrdy.

Myrat paşa 1607-nji ýylda Oruç düzlüginde ele salan Janbolatogly Alyny we onuň 45 müň adamlyk goşunyny paýhynlap, iň uly jelaly gozgalaňyny basyp ýatyrdy.

• Jelaly gozgalaňlary

Ele salýan ýeke jelaly ýesir alynmady we kelleleri kesilip, guýa atyldy.

Uruş meýdanyndan gaçyp sypmagy başaran Janbolatogly Aly täsin öwrüm edip, gizlinlik bilen Stambula geldi we soltana sygynyp, günäsiniň geçilmegini sorady.

Patyşa jelalylaryň baş serdary Janbolatogly Alyny bagyşlap, Temeşwar beglerbegligine belledi.

Myrat paşa jelaly awyny dowam etdiripdir we sebiti doly diýen ýaly arassalapdyr.

«Topçular kätibiniň taryhy» («Topçular Kâtibi Tarihi») eserine Myrat paşanyň ýeňişleri şeýle setirler bilen beýan edilipdir:

*«Owal-a Üngürüsy feth etdi,
Janpolatyňam kärin eýledi zar.
Soňra Ibni Kalenderä ýöreýip,
Anda-da kyldy kuwwatyn izhar.
Şebi-ruz eýläris reja Hakdan,
Tutulyp ol pelid ola berdar.
Geldi bir gazy diýdi taryhyň:
Sydy ibn Kalenderi serdar».*

• **Myrat paşanyň guýujylygy**

Myrat paşanyň adynyň yzyna «Guýujy», (Kuýujy, ýagny Guýyçy, Guýyhon) lakamynyň tirkelendigi barada iki çaklama öňe sürülýär:

Bularyň birinjisi – guýa büdräp ýykylmagy bilen eýranlylara ýesir düşmegi, ikinji sebäbi bolsa – (kürtlerden we aglaba bölegi türkmenlerden düzülen) kyrk müňe golaý jelalynyň kellesini kesip gazdyran guýularyna, çukurlaryna doldurmagydy. Myrat paşa kelleleri diňe guýylara doldurmak bilenem çäklenmän, kesilen kellelerden diňleri galdyryp, halk köpçüliginiň we jelalylaryň ýüregine gorky salypdyr. Osmanly hukugynda jelalylaryň raýat hasaplanmandygy, hatda musulman hem saýylmandygy sebäpli beýle wagşyýana gyrgynçylyk geň görülmändir we ulamalardan garşylyk görmändir.

Gaýtam şol döwrüň çeşmeleriniň aglaba böleginde Myrat paşadan öwgi bilen söz açylýar:

«Köp wagt bäri ol bedroýlaryň edenleri ugruna bolup,

biloňurgalary ýazdyrylmandy we meýdany kär-zardan kowulmandy. Döwranlary dolanyp, il-halka gün berenokdylar. Bir sebäp tapyp serkeşlik ederdiler we düzgün-tertibe boýun egmezdiler. Emirleriň, begleriň aýdanlaryny diňlemezdiler. Edenleri ugruna bolup, gorky-ürki ýatlaryndan çykyp gidipdi. Oşol sebäpden olary gylyçdan gaýry zat bilen ýola salyp boljak däldi».

(«Myrat paşanyň wakalarynyň beýany» / «Murad Paşa Vukû'âtı Târîhi»)

«Ajaýyp asyr. Kösem» («Muhteşem Yüzyıl: Kösem») teleserialynda Guýujy Myrat paşa / Jihan Ünal

Peçewi jelalylaryň toba etmedik «imansyz» adamlar bolandygy sebäpli Myrat paşanyň gandöküşliklerini aklamaga synanyşýar:

«Merhum Myrat paşa merdi-merdana we soltanlygyň namysyny goramaga borçly adamdy. Bir gezek jelaly jelalylaryň hataryna goşulan adamyň imana gelmejekdigi, merdi-mülhit bolup toba etmejekdigi, ýeri gelende imanyna-da, yslamyna-da, tobasyna-da ynanyşyp we öldürmekden başga ýol bilen düzedip bolmajakdygy bellidi».

Kätip Çelebiniň pikirçe, bu gyrgynçylyklar döwleti gaýtadan janlandyrypdyr:

«Röwşen ýüzli weziriň serdarlygynda ençeme müň ilaty paýhynlamak we öldürmek arkaly dini-döwleti janlandyrypdylar». Solakzade Guýujy Myradyň eden işlerini ýere-göge sygdyrmadyklaryň biridir:

«Sekbanlaryň (serhetçi esgerleriň) we hasaby bolmadyk zalymlar topbagynyň reýisleriniň käbirlerini syýasatyň eli bilen iki eplä taşlady, kemal we şöhwetlerini basyp ýatyrdy. Serkerdeleriniň we tabynlygyndakylaryň ownukly-irili aglabasy gynama penjesi bilen bokurdagyndan asyldy. Parlak gylyjynyň şuwuldysy bilen osmanly ýurtlarynyň sahifelerini (sahypalaryny, ýagny welaýatlaryny) jümlesinden päk eýlediler. Ot sowuran süleleri bilen synalarynyň harmanyny ýakyp, zafar-peýjer ysalam tuylarynyň ýarymaýynyň ýalkym saçmagyna sebäp boldular».

«Naimada» hem ýazylanlary iň soňky mysal hökmünde dykgatyňyza ýetireliň. Munda aýdylanlara ynansaň, Guýujy Myradyň mäkäm pozisiýasy bolmadyk bolanlygynda Anadoly diýen ýurtdan namnyşan galjak däl eken:

«Eger bu jeňu-jeladetleri etmedik we döwletiň goşuny bu ýere çekmedik bolanlygynda Anadoly ýurtlarynda beýle diýar galmajakdygy mälimdi...»

Osmanlynyň iň rehim-şepagatsyz paşasy Guýujy Myrat weziri-agzam (baş wezir) bolanda, Anadoly, Şam, Halap we töwerekleri gozgalaňçylaryň elindedi. Myrat paşa käbir çeşmelerde 80 müň, käbirlerinde 40 müň adamy gylyçdan geçirip, kellelerini-de guýulara atyp, Anadoly-da territorial bitewiligi we howpsuzlygy täzedan ýola goýupdy.

Mehmet MAZLUM ÇELIK.

@MMazlumcel

celikmehmedmazlum@gmail.com

Penşenbe 08.09.2022 ý. Taryhy makalalar